

ГЛОБАЛ ИНҚИРОЗЛАР ШАРОИТИДА ИНФЛЯЦИЯ: САБАБЛАРИ, ОҚИБАТЛАРИ ВА КУРАШ УСУЛЛАРИ

Мансурова Музафарра Махсудона

СамИСИ ўқитувчиси

E-mail: mansurovam1919@gmail.com

Аннотация: Инфляция – бу нархлар умумий даражасининг барқарор ошиши бўлиб, пулнинг харид қобилиятининг пасайиши билан кузатилади. Оддий шароитларда инфляция ўртача даражада бўлиб, иқтисодий ўсишни рағбатлантириши мумкин, аммо глобал инқирозлар даврида инфляция кўпинча назоратдан чиқиб кетади ва иқтисодиёт ҳамда ижтимоий барқарорликка жиддий зарар етказади. COVID-19 пандемияси, энергия ресурсларига оид шоклар, геосиёсий низолар ёки иқтисодий санкциялар каби глобал инқирозлар бутун дунё бўйлаб миллий иқтисодиётларга инфляцион босимни кучайтиради.

Калим сўзлар: Инфляция, глобал инқироз, иқтисодий инқироз, молиявий беқарорлик, инфляция сабаблари, давлат томонидан тартибга солиш.

Abstract: Inflation is a sustained increase in the general price level, accompanied by a decrease in the purchasing power of money. Under normal conditions, it can be moderate and even stimulate economic growth, but during periods of global crises, inflation often spirals out of control, causing serious harm to the economy and social stability. Global crises such as the COVID-19 pandemic, energy shocks, geopolitical conflicts, or economic sanctions intensify inflationary pressures on national economies around the world.

Keywords: Inflation, Global crisis, Economic crisis, Financial instability, Causes of inflation, Government regulation.

Инфляция – аҳолининг турмуш даражаси, молиявий тизим барқарорлиги ва давлатнинг иқтисодий сиёсатига бевосита таъсир кўрсатадиган асосий макроиқтисодий ҳодисалардан биридир. Бу глобал мавзунини кенгроқ ёритишдан аввал, «Инфляция» тушунчасининг моҳиятини очиқ бериш зарур.

П. Самуэльсон ва В. Нордхауснинг «Иқтисодиёт» номли китобида «Инфляция» атамасига қуйидаги таъриф берилган: «Инфляция – бу нархлар умумий даражасининг барқарор ўсишидир».

Самуэльсон таъкидлаганки, инфляция пулнинг харид қобилиятини пасайтиради ва истеъмолчилар ҳамда ишлаб чиқарувчиларнинг иқтисодий қарорларига таъсир кўрсатади.

Ж. Кейнс эса инфляцияни ортиқча талаб натижаси сифатида кўрган, айниқса тўлиқ бандлик шароитида. Унинг таърифи қуйидагича бўлган:

«Инфляция – бу иқтисодиётда пул массасининг ортиши натижасида юзага келадиган, жами талабнинг жами таклифдан ортиқ бўлиши ҳолатидир».

М. Фридманнинг фикрича, «Инфляция – бу доимо ва ҳар доим монетар ҳодисадир, у пул миқдорининг ишлаб чиқариш ҳажмига нисбатан тезроқ ўсиши натижасида юзага келади». У бу ерда марказий банкнинг роли ва пул массасининг аҳамиятига алоҳида эътибор қаратади.

К. Маркс эса ўзининг «Капитал» асарининг 1-томида инфляцияни товар массаси билан таъминланмаган қоғоз пулнинг қадрсизланиши натижаси сифатида таърифлайди.

Юқорида келтирилган таърифларга таянган ҳолда, инфляция тушунчасига умумийроқ таъриф бериш мумкин: Инфляция – бу мамлакат иқтисодиётида пул массасининг ортиши ва шу орқали ушбу пулнинг харид қобилиятининг йўқолиши жараёнидир.

Иқтисодий инқироз шароитида инфляциянинг асосий сабабларидан бири – глобал таъминот занжирларидаги узилишлардир. Ишлаб чиқариш ва логистика жараёнлари издан чиққанида, бозорда, айниқса импорт маҳсулотлар бўйича, етишмовчилик юзага келади, бу эса нархларнинг ўсишига олиб келади. Бундан ташқари, бундай вазиятларда энергия ресурслари ва хом ашё каби асосий ресурслар нархи ошиб, ишлаб чиқарувчиларнинг харажатлари ортиб боради – бу харажатлар охир-оқибат истеъмолчилар зиммасига тушади. Қўшимча омил сифатида давлатларнинг иқтисодиётга фаол аралашуви, яъни рағбатлантирувчи чора-тадбирларини қайд этиш мумкин. Инқироз оқибатларини юмшатиш мақсадида ҳукуматлар кўп ҳолларда давлат харажатларини оширади, марказий банклар эса фоиз ставкаларини пасайтиради ва пул массасини кўпайтиришади.

Бу чоралар талаб ва бизнесни қўллаб-қувватлашга қаратилган бўлса-да, таклиф чекланган вазиятда бозорни “қизитиш” ва нархларнинг кескин ўсишига олиб келиши мумкин. Инқироз пайтида инфляциянинг яна бир сабаби – миллий валюталарнинг қадрсизланишидир, айниқса импорта боғлиқлиги юқори бўлган мамлакатларда. Валюта курси пасайганда, импорт қилинадиган товар ва хизматлар қимматлашади, бу эса мамлакат ичидаги умумий нархлар даражасининг автоматик равишда кўтарилишига олиб келади. Бундай инфляциянинг оқибатлари ҳаётнинг барча соҳаларига таъсир қилади. Аввало, аҳоли азият чекади: реал даромадлар камаяди, айниқса кам таъминланган қатламлар орасида, чунки асосий маҳсулотлар – озиқ-овқат, ёқилғи ва коммунал хизматлар нархи иш ҳақига нисбатан тезроқ ўсади.

Юқори инфляция инвестицион муҳитга ҳам салбий таъсир кўрсатади, чунки иқтисодий ноаниқликни оширади. Компаниялар ва хусусий шахслар узоқ муддатли инвестициялардан тийилишга ҳаракат қиладилар, бу эса иқтисодиёт тикланишини секинлаштиради. Бундан ташқари, инфляция ўсишига жавобан

марказий банклар инфляцияни жиловлаш мақсадида асосий фоиз ставкаларини оширишга мажбур бўладилар. Бу кредитларнинг қимматлашувига ва бизнес фаоллигининг пасайишига олиб келади.

Шундай қилиб, инфляцияга қарши кураш иқтисодий ўсишни босим остида қолдириши ва ижтимоий кескинликни кучайтириши мумкин.

Жаҳон амалиётидан мисол сифатида АҚШ ва Европани келтириш мумкин (2020–2022-йиллар): COVID-19 пандемияси даврида иқтисодиётни қўллаб-қувватлаш учун кенг кўламли дастурлар амалга оширилганидан сўнг, 2022-йилда инфляция сўнгги 40 йил ичида рекорд даражага етди. АҚШ Федерал захира тизими (ФРС) ва Европа марказий банки (ЕЦБ) пул-кредит сиёсатини кескин қатъийлаштиришга мажбур бўлдилар.

Россия мисоли (2022–2023-йиллар): санкциялар, импортга қўйилган чекловлар ва валюта курсининг кескин ўзгариши шароитида мамлакат икки томонлама инфляцион босимга дуч келди – бир томондан, импорт маҳсулотлари нархининг ошиши, иккинчи томондан эса ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва сафарбарлик эҳтиёжларига сарфлар ортиши инфляцияга туртки берди.

Инқироз даврида инфляцияга қарши кураш усуллари унинг манбаларига боғлиқ бўлади. Агар инфляция ортиқча талаб сабабли юзага келса, қатъий монетар чоралар қўлланилади: фоиз ставкаларини ошириш, пул массасини қисқартириш ва кредит беришни назорат қилиш. Агар сабаб харажатларнинг ўсиши ва ташқи шоклар бўлса, пул-кредит сиёсати билан бирга давлат ички ишлаб чиқаришни ривожлантириш, логистикадаги тўсиқларни бартараф этиш ва импортга боғлиқликни камайитиришда фаол иштирок этиши керак.

Шунингдек, инфляциянинг ижтимоий жиҳатларини ҳам ҳисобга олиш муҳимдир. Давлат кам таъминланган қатламларни ҳимоя қилиш учун чоратадбирлар қабул қилиши лозим, масалан, нафақаларни индекслаш, субсидиялар бериш ва солиқ имтиёзларини жорий этиш.

Фақат комплекс ёндашув – пул-кредит, фискал ва ижтимоий сиёсатларнинг уйғунлиги – ноўрин вазиятларда самарали бўлиши мумкин.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, глобал инқироз шароитидаги инфляция мураккаб ва кўп қиррали ҳодиса бўлиб, давлат, марказий банк ва бизнеснинг мувофиқлашган ҳаракатларини талаб қилади. Инфляцияга қарши самарали кураш макроиқтисодий ҳамда ижтимоий жиҳатларни ҳисобга олиб, мослашувчан, мақсадли ва ўз вақтида бўлиши керак. Фақат шу ҳолдагина инқирозни енгиш ва иқтисодий барқарор тикланишга эришиш мумкин.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати:

1. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Том I. Процесс производства капитала / Пер. с нем. под ред. Д. Рязанова. - М.: Государственное издательство политической литературы, 1961. - 820 с.

2. Friedman M. A Monetary History of the United States, 1867–1960 / M. Friedman, A. J. Schwartz. - Princeton: Princeton University Press, 1963. - 860 p.
3. Кругман П., Обстфельд М. Международная экономика. Теория и политика. - М.: Вильямс, 2020.
4. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. - London: Macmillan, 1936. - 403 p.
5. Халқаро Валюта Фонди. Жаҳон иқтисодий прогнози (2023).

